

Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet gazetesi, 7 Mayıs 1924 tarihinde İstanbul'da yayınlanmaya başlanan ve günümüzde de yayınına devam eden, Türkiye'nin en köklü gazetesidir. Gazetenin kurucusu ve 1945 yılına kadar başyazarı Yunus Nadi Abalıoğlu'dur. Gazeteciliğe öğrencilik yıllarında başlayan Abalıoğlu, *Mâlûmat*, *Rumeli* ve *Tevhîd-i Efkâr* gazetelerinde çalışmış, Millî Mücadele döneminde kendi gazetesi olan *Yenigün*'ü çıkarmaya başlamıştır. İlk sayısı 2 Eylül 1918 günü İstanbul'da çıkan *Yenigün* gazetesi, İstanbul'un resmen işgal edildiği tarih olan 16 Mart 1920'ye kadar yayınlarını burada sürdürmüştür. Aktif siyasetin içinde milletvekili olarak yer alan Yunus Nadi Bey, İstanbul'un işgalinden sonra Anadolu'ya geçmiş, TBMM'ye milletvekili olarak katılmış ve gazetesini de *Anadolu'da Yenigün* adıyla 9 Ağustos 1920 tarihinden itibaren Ankara'da yayınlamaya başlamıştır. Gazete, Sakarya Savaşı'nın ağır şartları altında kısa bir süre Kayseri'de çıkarılmıştır. Savaştan sonra tekrar Ankara'ya taşınmış ve 1924 yılına kadar yayınına devam edilmiştir.

Anadolu'da Yenigün, yaptığı

yayınlarla Millî Mücadele döneminde halkın bilgilendirilmesi ve kamuoyu oluşumu bakımından çok önemli bir misyon üstlenmiştir.

Millî Mücadele'nin askerî safhasının başarıya ulaşmasından sonra, Lozan'da yürüyen barış görüşmelerinden başlamak üzere iç politikada birtakım görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilân edilmesi ve bunu takip eden yenilik hareketleri, Türk kamuoyunda, özellikle İstanbul gazeteleri arasında muhalif bir tavrın gelişmesine sebep olmuştur. Bu dönemde İstanbul'da çıkan *Akşam* ve *Vakit* gazeteleri Ankara yanlısı bir yayın politikasına sahiptir. Ancak *Vatan*, *Tanin*, *Tevhîd-i Efkâr*, *İleri* ve *Son Telgraf* gazeteleri, özellikle Halifelik konusunda Ankara hükümetine karşı bir muhalefet odağı hâline gelmişlerdir. Bu şartlar altında Mustafa Kemal'in yönlendirmesiyle, Yunus Nadi Bey tarafından İstanbul'da hükümetin icraatlarını halka aktarmak ve kuvvetli bir kamuoyu oluşturmak amacıyla yeni bir gazete çıkarılması gündeme gelmiştir. Bu gazete, yine Mustafa Kemal'in tavsiyesi ile yeni rejimin adası olacak, *Cumhuriyet* adını alacaktır. *Cumhuriyet* gazetesinin yayınlanmaya başlanmasından bir yıl sonra, *La Republique* adıyla Fransızca baskısı da çıkmış ve bu Fransızca baskı 25 yıl boyunca devam ettirilmiştir. Fransızca nüshanın çıkarılma amacı, Türkiye'yi ve Türkiye'nin haklarını Avrupa kamuoyuna tanıtmaktır.

Kuruluşu sırasında Yunus Nadi, Nebizâde Hamdi ve Zekeriya (Sertel) Beylerin onar bin liralık sermaye ile ortak oldukları *Cumhuriyet* gazetesi, Ankara hükümeti tarafından da desteklenmiştir. İttihat ve Terakkî'nin İstanbul'daki eski genel merkez binası olan Kırmızı Konak, idarehane olmak üzere gazeteye tahsis edilmiş, gazete 1974'te bu konağın arka tarafında inşa edilen yeni binasına taşınana kadar burada çıkarılmıştır. Ayrıca vatana ihanet suçlaması sebebiyle yurtdışına kaçmış bulunan Minasyan Efendi'nin matbaa makineleri, Millî Emlâk İdaresi tarafından taksitle *Cumhuriyet*'e satılmıştır. Gazetenin üç ortaklı yapısı, 1930'lu yıllarda önce Nebizâde Hamdi Bey'in, daha sonra Zekeriya Sertel'in ayrılmasıyla ortadan kalkmış, Yunus Nadi gazetenin tek sahibi olarak kalmıştır. Yaptığı yayınlarla gerçekleştirilen inkılâpları halka mâl etmeye çalışan gazete, malî açıdan hükümet tarafından desteklenmiştir. Bu durum, 1950'li yıllarda Demokrat Parti iktidara geldiğinde de resmî ilânlar ve kâğıt tahsisi yoluyla devam edecektir.

7 Mayıs 1924 tarihli *Cumhuriyet*'in ilk sayfasında, Yunus Nadi gazetenin yayın ilkelerini tanıtan bir yazı kaleme almıştır.

Bu yazıda Nadi, *Cumhuriyet* gazetesinin yeni rejimin temsilcisi ve koruyucusu olduğunu, ülkede gerçek bir demokrasinin kurulması için çalışacağını ifade etmiş, Türk basını içinde yenilikçi bir yayın politikası geliştireceklerini yazmıştır. Ayrıca kendilerinin bir hükümet ya da parti gazetesi olmadığını, çağdaş ve objektif bir yayın politikası yürüteceklerini, bu sebeple haberlerle köşe yazılarının artık aynı sayfada yer almayacağını belirtmiştir. Yunus Nadi, amaçlarının sadece erkeklere hitap eden bir gazete çıkarmak olmadığını, aksine, *Cumhuriyet*'in bir aile gazetesi olmasını hedeflediklerini vurgulayarak kadınlar, çocuklar ve gençler için özel sütunlar hazırlayacaklarını söylemiştir. Bu ilk sayıda birinci sayfa politik haberlere ve Yunus Nadi'nin başyazısına ayrılmıştır. Gazetenin ikinci ve üçüncü sayfalarında yine çeşitli haberler ve makaleler yer almaktadır. Ayrıca geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmayı hedefleyen *Cumhuriyet*'te ekonomiye, kadınlara, çocuklara ve spor haberlerine ayrılmış özel sütunlar ile karikatürler de bulunmaktadır.

Yunus Nadi'nin gazetenin ilk sayısında ifade ettiği yenilikçi yayın politikası zaman içinde geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda *Cumhuriyet*, Türk basınında baskı teknikleri açısından öncü bir rol oynamış ve 1930'da linetop makinesini ilk kullanan gazete olmuştur. Gazete, 1965'te yeni makinelerle yeni bir basım tesisi kuracaktır. *Cumhuriyet*, İstanbul dışında Ankara'da bir büro açarak ve yayınlarını taşraya göndermek üzere bir dağıtım ağı kurarak bu alanlarda da önemli yeniliklere imza atmıştır. 1928'de Türkiye'de ilk promosyonu yapan gazete, 1929'da okurlarına indirim kuponları dağıtmış, aynı yıl yine Türkiye'de bir ilk olma özelliği taşıyan bir güzellik yarışması düzenlemiştir. Keriman Halis, *Cumhuriyet* gazetesinin öncülük ettiği bu güzellik yarışmalarına 1932'de katılmış ve daha sonra dünya güzeli seçilmiştir. Gazete, 1930'lu yıllarda Hayat Ansiklopedisi'nin çıkarılmasına öncülük etmiş, kültürel içerikli promosyonları yayın hayatı boyunca sürdürmeye çalışmıştır.

Gazete ilk olarak 3 kuruş fiyatla 7 sayfa olarak basılmıştır. Yıllar içinde bu fiyatta artış olmuş, önce 5, sonra 8 kuruşa çıkmıştır. Gazetenin fiyatı 1943'te 10, 1951'de 15, 1958'de ise 25 kuruştur. Ülkede yaşanan yüksek enflasyon sebebiyle 1980'e gelindiğinde bu fiyat 10 liraya, 1984'te 100 liraya, 1990'da bin liraya, 1995'te 15 bin liraya, 1997'de 100 bin liraya ve 2001'de 500 bin liraya yükselmiştir. İlk çıktığı dönemde 7 binlik bir tirajı olan *Cumhuriyet*'in satış rakamları, 1927 yılında 11 bin 500'ü bulmuştur. Ancak 1928'de Harf İnkılâbı'nın, 1929'da ekonomik krizin etkisiyle bu sayı 5 bin 700'e düşmüştür. Gazetenin satışı 1939 yılında 62 bine çıkmış, 1960 yılında 90-100 bin bandında bir tiraja kavuşmuştur. Okuyucu sayısı 1965'te 110 bine, 1970'ten sonra ise 160 bine ulaşmıştır. 1990'lı yıllarda gazetenin tirajında ciddi bir düşüş yaşanmış ve 50-60 bin bandına gerilemiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında genel yayın müdürlüğünü Zekeriya Sertel yapmış, daha sonra bu görevi sırasıyla Kemal Salih Sel, Cevat Fehmi Başkut, Ecvet Güresin ve Oktay Kurtböke üstlenmiştir. Gazetenin yazar kadrosu içinde Ziya Gökalp, Aka Gündüz, Zekeriya Sertel, Hasan Bedreddin, Reşad Ekrem Bey, Ahmet Rasim, Peyami Safa, Muharrem Fevzi, Agâh Togay, Ahmet Refik, Ahmet Hidayet, İsmail Habib Sevük, Abidin Daver, Cenap Şehabettin, Vedat Nedim Tör, Halit Ziya Uşaklıgil, Selahattin Enis, Turhan Tan, Cevat Fehmi Başkut, Feridun Osman Menteşoğlu, Ahmet İhsan, Mümtaz Faik Fenik, Fuat Köprülü, M. Nermi, Halit Fahri Ozansoy, Ercüment Ekrem Talu, Agâh İzzet, Burhan Felek, Ömer Rıza Doğrul, H. Emir Erkilet, Arif Ahiskal, İsmail Hami Danişment, Nurullah Ataç, M. Şekip Tunç, Burhan Toprak, K. İsmail Gürkan, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Yavuz Abadan, Z. Fahri Fındıkoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Kemal Salih Sel, Hasan Cemil Çambel ve F. Osman Bey gibi isimler yer almıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatta olduğu dönemde iktidarı ve inkılâpları destekleyen *Cumhuriyet* gazetesi, İkinci Dünya Savaşı yıllarında İsmet İnönü'yle ters düşmüştür. Gazete, savaş yılları içinde iktidarın muharıpler arasındaki

dengeli ve tarafsız tutumunu eleştirmiştir. Bu eleştirilerin temelinde, *Cumhuriyet*'in Alman taraftarı bir politik pozisyon benimsemesi yatmaktadır. Savaş yıllarında takınmış olduğu Alman yanlısı tutum sebebiyle gazete, 1940 yılında üç ay süreyle kapatılmıştır. Gazetenin kapatılması 1941 yılında daha kısa süreli olarak iki kez daha yaşanmıştır. Ancak bunlar, *Cumhuriyet* gazetesinin yayın hayatı boyunca ne ilk ne de son kapatılmaları olmuştur. Gazete, 29 Ekim 1934, 30 Nisan 1960 ve 27 Mayıs 1971 tarihlerinde onar gün süreyle kapatılmıştır. Böylece gazete, hükümet ve sıkıyönetim komutanlığı kararlarıyla toplam 121 gün kapalı kalmıştır. Aynı durum 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra da yaşanmış ve bu dönemde *Cumhuriyet* dört defa daha kapatılmıştır.

1945 yılında Yunus Nadi'nin ölümünden sonra gazetenin yönetimi eşi Nazime Nadi ile çocukları Nadir Nadi ve Doğan Nadi'ye kalmıştır. Gazetenin başyazarı Nadir Nadi olmuştur. 1946 yılında çok partili hayata geçildiğinde, *Cumhuriyet* gazetesi ve Nadir Nadi, bu durumu olumlu bir gelişme olarak karşılamış, bazı eleştirilerine rağmen Demokrat Parti'ye sempatiyle yaklaşarak destekleyici yazılar yayınlamıştır. *Cumhuriyet* gazetesinin bu politik eğilimi iktidar tarafından çok da olumlu karşılanmamış, gazeteye ve Nadir Nadi'ye karşı çok sayıda dava açılmıştır. Buna rağmen 1950 yılına gelindiğinde Nadir Nadi, Demokrat Parti listesinden bağımsız aday olmuş ve Muğla milletvekili seçilmiştir. Bu dönemde gazetenin yazarları arasında Doğan Nadi, Ömer Sami Coşar, Burhan Felek, Fahri Celal, Vâlâ Nurettin, Hamdi Varoğlu, Cevat Fehmi Başkut, Feyyaz Tokar, Yaşar Kemal, Hasan Âli Yücel, Bedri Rahmi, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Tanyol, Nurullah Kunter, Osman Okyar, Adnan Adivar, İsmail Hakkı Dânişment, Kemal Saraçoğlu, Esat Tekeli, Aydemir Balkan, Kemal Salih Sel, Hasan Ali Ediz, Fahrettin Kerim Gökay ve Fakir Baykurt gibi isimler yer almaktadır.

Demokrat Parti iktidarının ilk döneminde, basının önemli bir bölümü gibi *Cumhuriyet* gazetesi de iktidarı destekleyici yayınlar yapmıştır. Ancak 1957 seçimlerine gidilirken *Cumhuriyet*, Demokrat Parti iktidarı aleyhine dönmüş ve muhalif bir tavır almıştır. Gazete 27 Mayıs 1960 Darbesi'ni desteklemiş, ancak Basın İlan Kurumu'yla ilgili 212 Sayılı Kanun'u eleştirmiştir. Buna rağmen daha sonra aynı muhalif tavrı Adalet Partisi'ne karşı devam ettirmiştir. Bu dönemde gazetenin sahibi ve başyazarı olan Nadir Nadi, ortaklarıyla yaşadığı bazı anlaşmazlıklar sonucu Yazı İşleri Müdürü Cevat Fehmi Başkut'la birlikte *Cumhuriyet*'ten ayrılmıştır. Bu ayrılık 20 ay sürmüştür. 8 Nisan 1962'de ise *Cumhuriyet* gazetesinin en önemli isimlerden biri olan İlhan Selçuk gazete kadrosuna katılmıştır. 1960-1980 yılları arasında gazetenin yazar kadrosunda Altan Öymen, Uğur Mumcu, Bahri Savcı, İsmet Giritli, İsmet Sezgin, Mehmet Barlas, Ahmet Şükrü Esmir, Şevket Süreyya Aydemir, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Seha Meray, Yalçın Küçük, Ali Sirmen, Yalçın Doğan ve Hasan Cemal gibi isimler görev almıştır. Bu kadro, gazeteyi sol görüşün en önemli temsilcilerinden biri hâline getirecektir. Öyle ki gazetenin bazı yazarları 1971'de Cemal Madanoğlu cuntasıyla doğrudan ilişki içinde olacak ve 12 Mart döneminde İlhan Selçuk, yazdığı bir yazı sebebiyle tutuklanacaktır. Nadir Nadi bu dönemde bir kez daha gazeteden ayrılmış, ancak bir yıl sonra tekrar *Cumhuriyet*'e dönebilmiştir.

12 Eylül 1980 Darbesi, diğer darbe dönemlerinde olduğu gibi *Cumhuriyet* tarafından yine olumsuz karşılanmamıştır. Darbe yönetimine uzun bir süre tepki gösterilmemiş, 1983'te başlayan eleştirel yayınlar ise kapatılma cezalarıyla susturulmaya çalışılmıştır. Bu dönem, aynı zamanda ülkede ekonomik olarak liberal politikaların uygulanmaya başlandığı bir zaman dilimi olmuştur. Ekonomi alanındaki bu değişim süreci, Türkiye'de basının yapısını da etkilemiş, büyük sermayedarlar gazete, radyo ve televizyonları olan medya grupları oluşturmuşlardır. Yayın teknikleri, dağıtım ağları ve sermaye açısından geleneksel bir yapıya sahip *Cumhuriyet*, yaşanan gelişmeler karşısında çok zor bir sürece girmiştir. Bu arada 1991'de Nadir Nadi vefat etmiş, gazetenin içinde bulunduğu malî problemler daha da derinleşmiştir.

1980'lerin başından itibaren bilgisayar teknolojisine ve ofset yayıncılığa geçmeye çalışan gazete, içine düştüğü malî darboğazı aşmak için yayın politikasından tavizler vermek zorunda kalmış ve liberal ekonomi politikalarını destekleyen yayınlar yapmıştır. Bu dönemde gazetenin yayın yönetmenliğini Hasan Cemal, yazı işleri müdürlüğünü Okay Gönensin üstlenmiştir. Hasan Cemal'ın yayın yönetmenliğinde liberal politikaların desteklenmesi, gazetenin yayın kurulunda büyük bir ayrışmaya yol açmış, 5 Kasım 1991'de İlhan Selçuk ve Uğur Mumcu'nun başını çektiği 80 kişilik bir grup, *Cumhuriyet*'ten istifa etmiştir. Bu olay, *Cumhuriyet* okurlarının da tepkisini çekmiş, gazetenin tirajı 130 binlerden 60 binlere düşmüştür. Gelen tepkiler üzerine Hasan Cemal yönetimi istifa etmiş, İlhan Selçuk başta olmak üzere gazeteden ayrılanlar geri dönmüştür.

Gazetenin idaresinde görülen problemlere ek olarak ülkede yaşanan ekonomik kriz, yükselen internet teknolojisi ve dijitalleşme, tirajlardaki düşüşü kalıcı hâle getirmiş, bu da *Cumhuriyet*'in yaşadığı malî darboğazdan çıkamamasına yol açmıştır. Yaşanan bütün bu gelişmeler, gazetenin yönetiminin kurulan Cumhuriyet Vakfı'na bırakılmasına, 100 binlerde olan tirajın her geçen gün azalmasına ve 2000'li yıllara girerken 30-40 binlik bir banda oturmasına yol açmıştır. Gazetenin yayın politikası ise ekonomide liberalizmi kabullenmekle birlikte sol, Kemalist ve katı laiklik taraftarı bir çizgide devam etmiştir. Bu durum, gazeteyi 28 Şubat sürecinde bir kez daha ordu içindeki müdahaleci unsurlarla aynı çizgide buluşturmuştur. 2000'li yıllarda ise AK Parti iktidarına karşı sert bir muhalefet yürütülmüş, gazete, 2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri'nde düzenlenen Cumhuriyet mitinglerinde öncü bir rol oynamıştır.

Gazetenin kurucusu olan Yunus Nadi ve ondan sonra gazete yönetimini devralan Nadir Nadi, milletvekili olarak doğrudan aktif siyasetin içinde yer almışlardır. *Cumhuriyet* gazetesinin en önemli isimlerinden olan İlhan Selçuk, 1971 Askerî Müdahalesi ve 2000'li yıllardaki Ergenekon soruşturmalarında tutuklanmıştır. Aynı dönemde gazetenin Ankara temsilcisi olan Mustafa Balbay da tutuklanmış ve sonradan milletvekili olmuştur. Gazetenin simge isimlerinden bir diğeri olan Uğur Mumcu, 24 Ocak 1993'te, arabasına konulan bomba patlatılarak suikasta kurban gitmiştir. Bütün bu örnekler, *Cumhuriyet*'in, kurumsal kimliği ve yayın kadrosu ile Türk basın ve siyaset tarihine damga vuran en önemli yayın organlarından biri olduğunu göstermektedir. Mustafa Büyüksipahi'nin genel yayın yönetmenliği altında bugün hâlâ yayınlarına devam eden *Cumhuriyet*, Türkiye'nin en eski gazetesi olma özelliğini korumaktadır.

Mustafa ARIKAN

KAYNAKÇA

ARUSOĞLU, Sezai, **Türkiye'de Fransızca Basın**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 1988.

BAYKAL, Hülya, **Türk Basın Tarihi 1831-1923**, İstanbul, 1990.

BÖKE, Pelin, **Yenigün'den Cumhuriyet'e Yunus Nadi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1994.

CEMAL, Hasan, **12 Eylül Günlüğü Demokrasi Korkusu**, Bilgi Yayınevi, Ankara, Yayın Yılı Yok.

CEMAL, Hasan, **Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999.

COŞAR, Ömer Sami, **Millî Mücadele Basını**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Yayın Yeri ve Yılı Yok.

Cumhuriyet 1974, Derleyen: Konur Ertop, Cumhuriyet Gazetecilik ve Matbaacılık, İstanbul, 1974.

Cumhuriyet Gazetesi, 7 Mayıs 1924, Sayı 1.

Cumhuriyet Gazetesi, <https://www.cumhuriyet.com.tr/kunye> Erişim Tarihi: 08.11.2022.

ÇIKIN, Ceren, **Yenigün Gazetesi (1918-1923)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

EMRE KAYA, Ayşe Elif, "Cumhuriyet Gazetesi'nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 39, 2010, s. 75-91.

GÜZ, Nurettin, **Türkiye'de Basın-İktidar İlişkileri (1920-1927)**, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara, 1991.

KARACA, Emin, **Cumhuriyet Olayı**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, "Millî Mücadele'nin Sözcülerinden: Anadolu'da Yenigün", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C 36, S 1, 1981, s. 179-202.

KOLOĞLU, Orhan, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2015.

NADİ, Nadir, **Perde Aralığından**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979.

NADİ, Yunus, "Cumhuriyet'i Karilere Takdim", Cumhuriyet Gazetesi, 7 Mayıs 1924, Sayı 1, s. 1.

NADİ, Yunus, **Cumhuriyet Yolunda**, Yayına Hazırlayan: Sami Karaören, Yenigün Basın Yayıncılık, İstanbul, 1999.

ORAL, Fuat Süreyya, **Türk Basın Tarihi 1919-1965**, Doğu Matbaacılık, Yayın Yeri ve Yılı Yok.

PEKTAŞ, Şerafettin, **Millî Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi**, Fırat Yayınları, İstanbul, 2010.

SERTEL, Zekeriya, **Hatırladıklarım**, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1997.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın**, Güven Matbaası, Ankara, 1971.

TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan, **Türk Basın Tarihi**, İsim Yayınları, Ankara, 2011.

TOPUZ, Hıfzı, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 3. Kitap 1. Bölüm, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995.

ÜYEPAZARCI, Erol, "Cumhuriyet Dönemi İstanbul Basını", **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, Cilt 7, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 224-240.

YALMAN, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, Cilt 2, Pera Yayınları, İstanbul, 1997.

YAPAR, Aslı, "Cumhuriyet Gazetesi'nin Türk Basınındaki Yeri", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 8, 1998, s. 75-91.

23/02/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyet-gazetesi/?pdf=5948> adresinden erişilmiştir